

de de kullanılmıştır. Gerek kıraat gerekse semâ kaydı yazma eserlerde sadece tarih tesbiti bakımından değil metnin sıhhati yönünden de önemlidir. Umumiyetle tarih taşıyan her iki kaydın yazmadaki yeri istinsah kayıtlarına yakındır. Bu kayıtlar vasıtasıyla bazı âlimlerin el yazıları da belirlenebilir. Büyük dilci Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlîki'nin bu tür kayıtlarını pek çok yazma eserde görmek mümkündür (bk. KIRAAT ve SEMÂ KAYDI). 14. Mütalaa ve Tashih Kaydı. Yazmaların genellikle baş taraftaki boş sayfalardan birine eseri okuyanın kişinin koyduğu kayıtlardır. Bazı durumlarda bu kişi konunun uzmanıdır ve gördüğü eksikleri ya da yanlışları düzeltir. Böylece eseri okuyan uzman kişinin mütalaaları ve tashihleri metnin doğruluğu için bir belge niteliği kazanır (*İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı*, s. 20, dipnot 64/f, s. 25, dipnot 110). Bu kayıtlar ekseriya tarih taşır. 15. Rivayet Kaydı. Eserin mukaddimesinden önce esas metinle beraber yer alan ve ender görülen bu kayıttaki icâzet ve kıraat yoluyla müelliften itibaren eseri rivayet eden kişiler sırayla yazılır. Rivayet kaydı yazmanın tarihinin tesbitine yardımcı olmaz; ancak rivayet zincirinin son halkasında adı geçen kişi müstensih ise bu hususa bir katkıda bulunabilir. Yazmanın şeceresinin tesbitinde kayıtlardan yararlanıldığı gibi bunlar metnin sıhhati açısından da önem taşır. 16. Temellük-Tesâhüb ve Vakıf Kayıtları. Yazma veya basma eserlerin herhangi bir yerinde kime ait olduğunu belirten kayıtlar bazan kitap kadar eski olabilir. Kitapların başkasına intikalini önlemeye yönelik bu kayıtlar kitap sahiplerinin kimliğini, sosyal durumunu ve mesleğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bir kitabın şahsî mülkiyetten çıkarılıp herkesin faydalanması için bir kaydın konulması istinsah tarihi taşımayan yazmaların tarihlendirilmesinde bir fikir verebilir. Vakfedilen eserin 1^a yüzünde yer alan vakıf kaydı diğer sayfalara da yazılmış olabilir (bk. TEMELLÜK ve TESÂHÜB KAYDI). 17. Fevâid Kaydı. Yazma eserlerin başında ve sonunda yer alan boş sayfalara eserin sahibi veya okuyucu tarafından yazılan notlar ve ibarelerdir. Bu kayıtlar eser sahibinin şahsî ve ailesiyle ilgili olabileceği gibi ilaç ve yemek tarifleri gibi bilgiler de içerebilir. Bu kayıtlar arasında doğum, ölüm, tayin ve azille ilgili olanlarına da rastlanabilir (bk. FEVÂİD KAYDI). 18. Müstensih. Yazma eserlerde en büyük sorumluluk müstensihe aittir; çünkü yazmalarda yer alan birtakım düzeltmeler,

bozmalar, atlamalar ve eklemeler ona aittir. Metinlerde bu değişikliklere yol açan sebepler şöylece sıralanabilir: a) Bilgisizlik. Bilgisizlikten kaynaklanan hataların başında yanlış okuma gelir. Bilgi yetersizliği yanında dikkatsiz müstensihler bilmedikleri ve anlamadıkları kelime ve ibareleri bildikleriyle değiştirirler; dolayısıyla yazmalarda az bilinen kelimelerin yerini daha çok bilinenleri alır. b) Müstensih iyi bilmediği bir dilde yazılmış metni kopyalarken harfleri atlar; özellikle Arapça kelimelerde birbirine yakın noktaların yerlerini değiştirir veya iki farklı harfteki noktayı tek bir harfin üzerine koyar. c) Dalgınlık. Bunun en sık görülen şekli mukabele kaydında açıklanmıştır. d) Kitap ve bilhassa divan istinsahı ile geçimini sağlayan bazı hattat şairler (Cevrî İbrâhim Çelebi gibi) istinsah sırasında beğenmedikleri kelime veya ibareleri kendi zevklerine göre değiştirirler. e) Müstensih istinsah ettiği nüshada mânalarını bilmediği kelimelerin noktalarını ihmal eder. f) Yine ihmalkâr müstensihler karşılaştırma külfetine katlanmayıp istinsaha esas olan yazmadaki mukabele tashihlerini göz önüne almazlar. Böylece bir önceki nüshada düzeltilen yanlışlar aynen devam eder. Bazan da yazmanın hâşiyesinde veya satır aralarında bulunan not ve açıklamaları metne sokarlar. g) Müellifler içinde bazı harflerin noktalarını ihmal edenler bulunabilir. Bu durumda müellif hattından başlamak üzere müstensihler kelimeyi yanlış noktalar ve bu yanlış sürüp gider. h) Bir yazmanın konusunu iyi anlamayan müstensih bazı harflerin yerini değiştirir. Önemli yanlışlıklara sebebiyet veren bu tür değişiklikleri anlamak güçtür. Öte yandan eski dönemlerde yazma eserler haşereden korunmak için servi sandıklarında muhafaza edilir, bazı yazmaların 1^a sayfasında yine aynı amaçla "yâ kebîkeç" gibi tılsımlı kelimeler yer alırdı (bk. KEBİKEÇ). 19. Baş ve Son. Yazmaların başındaki "faslû'l-hitâb"dan sonra bir açıklamanın yer alması yazmaların hüviyetinin tesbiti bakımından önemlidir. Çünkü bunlar aynı adı taşıyan pek çok eserin (tezkiiretüş-şuarâ, tabâkatüş-şuarâ, maktel, mevlid ve *el-Hidâye*, *el-Kâmil* adlı eserler gibi) gerçek yazarını belirlemede yardımcı olur. Eserin sonundan bir parçanın nakledilmesi durumunda dikkat etmek gerekir. Zira bir yazmanın son cümleleri asıl eserin sonundaki cümleler olmayabilir. Müstensihler çoğu zaman müellife ait sözlerin ardından dua şeklinde bazı ilâvelerde bulunabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (trc. B. Dodge), New York-London 1970, s. 94, 97, 126, 255, 320, 402, 407, 425, 723, 855; Südi Bosnevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz*, İstanbul 1289/1872, II, 179; Mahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli* (haz. Uğur Derman), Ankara 1972, I, 154-155; *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı* (haz. M. Uğur Derman), İstanbul 1992; J. M. Bloom, *Paper Before Print*, New Haven-London 2001, s. 27-28, 32-38, 42-45, 47-69; B. Moritz, "Arabistan [Yazı, Arap Yazısı]", *İA*, I, 498-512; Dihhudâ, *Lugâtnâme* (Muîn), XII, 18040-18049 (maddenin yazımında Nihad M. Çetin'in usul dersi notlarından ve Günay Kut'un tavsiyelerinden de yararlanılmıştır).

ORHAN BİLGİN

YE'CÛC ve ME'CÛC

(يَا جُوج وَمَأْجُوج)

Zülkarneyn

döneminde ortaya çıkan ve kıyametin kopmasına yakın dönemde zuhur ederek yeryüzünde bozgunculuk yapacak olan topluluk.

Ye'cûc ve Me'cûc kelimelerinin kökeni hakkında dilçiler farklı görüşler ileri sürmüştür. Râgıb el-İsfahânî ile İbn Manzûr'a göre bu iki kelime Arapça'dır (*el-Müfredât*, "ecc" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "ecc" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 697-698). Zemahşerî, Fahreddin er-Râzî, Beyzâvî ve Ebû'l-Bekâ el-Kefevî gibi âlimlere göre ise Arapça'ya başka dillerden geçmiştir (*el-Keşşâf*, II, 498; *Mefâtihu'l-gayb*, XXI, 170; *el-Külliyât*, s. 3). Birinci görüşü savunanlar söz konusu kelimelerin "ateş alevlenip durulmak; su tuzlu ve acı olmak; düşmana saldırmak, hızlı koşmak" anlamlarındaki "ecc", "ak kor haline gelmiş ateş, parlak nesne" mânasına gelen "evc" yahut "yayılmak, etrafa dağılmak" anlamındaki "ycc" ve "mcc" köklerinden türediğini, ayrıca "hızlı hareket eden, etrafa yayılan; ateş gibi yakıp yok eden kimse veya topluluk" mânalarında mecazen kullanıldığını belirtirler. Ye'cûc ve Me'cûc'ün Arapça'ya başka dillerden girdiğini kabul edenler söz konusu dillerin İbrânice, Âsurice, Ârâmice, Yunanca veya Türkçe olabileceğini ileri sürerler. İbrânice'den geçtiğini iddia edenler Ahd-i Atîk'teki Gog ve Magog'a atıfta bulunurlar. Ahd-i Atîk'e göre Magog, Nûh'un oğlu Yâfes'in yedi çocuğundan biri (Tekvîn, 10/2) veya bu nesilden gelenlerin yaşadığı ülkenin adı (Hezekiel, 38/2), Gog ise Meşek ve Tubal'ın kralı ya da Magog ülkesinin halkıdır (Hezekiel, 38/1-3; 39/1-2). Ahd-i Atîk'te Gog yahudilere musallat olan, onların mallarını yağmalayan, çocuklarını öldüren bir topluluk

YE'CÛC ve ME'CÛC

Ye'cûc ve Me'cûc taifesini gösteren bir minyatür (Terceme-i Cifrû'l-câmi', İÜ Ktp., TY, nr. 6624, vr. 100^a)

şeklinde nitelendirilir (Tesniye, 28/49-57; Yeremya, 5/15-18). Ahd-i Cedid'e göre Gog ve Magog, kutsal şehri işgal etmek üzere İblis'in kendileriyle iş birliği yapacağı bir topluluktur (Vahiy, 20/1-9). Mûsâ Cârullah, Gog ile "gök" kelimesi arasındaki benzerlikten hareketle Ye'cûc ve Me'cûc kelimelerinin Türkçe kökenli olabileceğini söyler ki (Kur'an-ı Kerim Âyet-i Kerimelerinin Muciz İfadelerine Göre Ye'cûc, s. 11-12) bu görüş hiçbir şekilde açıklanamayacak bir iddiadan ibarettir. Ebû'l-Kelâm Âzâd'ın verdiği bilgiler ise şöyledir: Milâttan önce 600 yıllarında bugünkü Moğolistan topraklarında yaşayan ve kendilerine Mongol denilen bu topluluğun adı "mongog" veya "monçuk"tan gelir, bu da Me'cûc kelimesine çok yakındır. Bilimsel ve antropolojik verilerle Kur'an'ı tefsir etmeye çalışan Cemâleddin el-Kâsimî, Araplar'ın Kafkas dağlarının arkasında yaşayan Âkûk ve Mâkûk adlı iki kavimden söz ettiklerini ve bunları Ye'cûc ve Me'cûc diye adlandırdıklarını kaydeder (Mehâsinü't-te'vîl, VII, 100).

Gog Magog kıssasının Kitâb-ı Mukaddes'te yalnızca gelecekle irtibatlandırılmasına karşılık Kur'an'da bahsedilen Ye'cûc ve Me'cûc biri geçmişte vuku bulmuş, diğeri gelecekte vuku bulacak olaylarla ilişkili olarak iki defa zikredilmiştir. Kehf sûresinde Ye'cûc ve Me'cûc'den zaman ve mekân belirtilmeden geçmişte yaşamış bir topluluk şeklinde söz edilmekte, onların etrafa zarar verdikleri ve Zülkarneyn'in yaptırdığı büyük sed sayesinde engellendikleri bildirilmektedir (18/93-97). Enbiyâ sûresinde ise Ye'cûc ve Me'cûc'den gelecekte ortaya çıkacak bir topluluk olarak söz edilir, burada da yer ve zamana değinilmeden gerçek vaad yaklaştığında Ye'

cûc ve Me'cûc'ün önünün açılacağı kaydedilir (21/96-97). "Gerçek vaad"den maksat müfessirlerin büyük çoğunluğuna göre kıyametin kopmasıdır, dolayısıyla Ye'cûc ve Me'cûc kıyametin yaklaştığına işaret eden bir alâmettir veya kıyametin ilk aşamasında ortaya çıkacaktır. Âyetlerin anlamından hareketle şunları söylemek mümkündür: Ye'cûc ve Me'cûc çevreye yayılıp zarar veren, yıkıp yıkan toplulukların bir tasviridir; Kur'an, geçmişte olduğu gibi gelecekte de bu niteliği taşıyan toplulukların ortaya çıkacağını haber vermektedir. Bunlar çok kalabalık bir topluluktur ve yeryüzünde fesat çıkaracaktır.

Hadislerde "Esrâtü's-sâ'a", "Fiten ve Melâhim", "Kıyâmet", "Enbiyâ" gibi bölümler altında nakledilen rivayetlerde konuyla ilgili daha geniş bilgiler mevcuttur. Bu rivayetlere göre Hz. Peygamber bir gün uykudan uyandıktan sonra, "Vukuu yaklaşan felâketten dolayı vay Araplar'ın haline!" demiş ve Ye'cûc-Me'cûc'ün sedinde küçük bir deliğin açılacağını haber vermiştir (Buhârî, "Enbiyâ", 7; "Menâkıb", 25; "Fiten", 4; Müslim, "Fiten", 1). Yine kıyamet vakti gelince Ye'cûc ve Me'cûc'ün seddi yıktıktan sonra tepelerden akan edip yeryüzüne dağılacakları, gittikleri her yeri yakıp yıkacakları, insanların korkularından kalelerine ve barınaklarına sığınacakları, yeryüzündeki bütün suları içip Tabe-riye gölünü kurutacakları, herkesi yok ettiklerini zannettikleri bir sırada Allah Teâlâ'nın, boyunlarına isabet edecek bir deve kurtçuğu göndererek onları helâk edeceği, sonunda insanların şehirlerden ve kalelerden çıkıp hayvanlarını serbest bırakacakları rivayet edilmiştir (Müsned, III, 77; İbn Mâce, "Fiten", 33). Zayıf kabul edilen bazı rivayetlerde ise mi'rac esnasında Hz. Muhammed'in Hz. İsâ'dan bu konuda bazı haberler duyduğu, İsâ'nın Allah'a dua etmesi neticesinde Ye'cûc ve Me'cûc'ün helâk edileceği, cesetlerinin yağmur sularıyla denizlere sürükleneceği bilgisine de yer verilir (Müsned, I, 375; IV, 181; Müslim, "Fiten", 110; Tirmizî, "Fiten", 33, 59).

Ye'cûc ve Me'cûc konusuna tarih, tefsir, kelâm ve hadis şerhi kitaplarında da yer verilir. Bu tür eserlerde Hz. Peygamber'e erken devir kaynaklarında bulunmayan bazı rivayetler nisbet edilir (sıhhati için bk. Müsned, VI, 20-21). Vehb b. Münebbih ile Kâ'b el-Ahbâr gibi râvile atfedilen ve hadis âlimlerince "garîb" diye nitelendirilen bu rivayetlerde Ye'cûc ve Me'cûc için yapılan seddin nasıl yıkılacağı anlatılır (Taberî, XVII, 89; İbn Kesîr, II, 112). Konu tarih kitaplarında da ele alınır ve Zülkarneyn

Ye'cûc ve Me'cûc'ü Sedd-i İskender'in ardında tasvir eden minyatür (Terceme-i Cifrû'l-câmi', İÜ Ktp., TY, nr. 6624, vr. 101^b)

ile bağlantılı olarak Ye'cûc-Me'cûc'den bahsedilir (Makdisî, IV, 61; Sa'lebî, s. 362; Bîrûnî, s. 41; Kâtib Çelebi, s. 377-379). Zülkarneyn'in Ye'cûc ve Me'cûc'ün saldırılarını engellemek için yaptırdığı sed tarihte Sedd-i İskender diye anılır (bk. SEDD-i İSKENDER). Tefsir ve hadis kitaplarında metinlerin açıklanması çerçevesinde Ye'cûc ve Me'cûc'den söz edilirken kelâm kitaplarında bu konuya "Esrâtü's-sâ'a" bahsinde temas edilir. Özellikle Ye'cûc ve Me'cûc'ün kimlikleri, sayıları, yerleri, ortaya çıkış zamanları gibi hususlarda geniş açıklamalar yapılır (Şemsüleimme es-Serahsî, s. 45-46; Berzencî, s. 152-156; Sıddîk Hasan Han, s. 165-166). Buna göre Ye'cûc ve Me'cûc Hz. Nuh'un oğlu Yâfes'in soyundan gelen bir topluluktur; Tâvil, Tâvis ve Mensik diye üç kola ayrılmıştır. Birinciler uzun, ikinciler orta, üçüncüler ise kulaklarından birini döşek, diğerini yorgan yapacak kadar kısa boyludur; hiçbirisi kendi soyundan bin çocuk dünyaya getirmeden ölmez. Hz. İsâ'nın nüzûlünden önce seddin arkasından çıkıp yeryüzünde bozgunculuk yapacaklardır. Mûsâ Cârullah, Ye'cûc ve Me'cûc'ün tek bir topluluk değil farklı topluluklar olduğunu, insanların güçsüz zamanlarında ortaya çıktığını ileri sürer. Bazı rivayetlerde bunlar geniş yüzlü, kırmızı tenli, küçük gözlü, basık burunlu diye nitelendirilir. Kıldan ayakkabı giydikleri ve deri kalkanlar kullandıkları, bu giyim-kuşam tarzının da doğu toplumları-

na ait olduğu, dolayısıyla onların Türk so-
yuna mensup bulundukları söylenmiştir.
Ancak güvenilir rivayetlerin hiçbirinde Ye'-
cûc ve Me'cûc ile Türkler arasında bir bağ-
lantı kurulmamıştır. Bu yakıştırmaların,
Gog ve Magog'un doğudan çıkacağı iddi-
asının yer aldığı Ehl-i kitap'tan veya Türk-
ler'e düşman olan topluluklardan kaynak-
landığını söylemek mümkündür (Çelebi,
s. 128-132). Sonuç olarak Ye'cûc ve Me'-
cûc, Kur'an'da ve sahih hadislerde zikre-
dilir; ancak bu isimlerin birer özel isim mi
yoksa cins ismi mi olduğu tartışmaya açıktır.
Geçmişte yaşadıkları ve gelecekte or-
taya çıkacaklarına dair Kur'an'da yer alan
bilgiden hareketle Ye'cûc ve Me'cûc'ün ya-
şadıkları yerden çıkarak dünyaya yayılıp
çevrelerine zarar veren, her yeri yakıp yı-
kan topluluklar olduğunu, tarihte geçtiği
gibi gelecekte de bu niteliği taşıyan top-
lulukların ortaya çıkacağını söylemek isa-
betli görünmektedir.

Fiten ve melâhim kitaplarında yer veri-
len Ye'cûc ve Me'cûc bahsine dair müsta-
kil kitaplar da kaleme alınmış olup bazı-
ları şunlardır: Seyyid Hâşim Feyyâz el-Hü-
seyinî, *Ye'cûc ve Me'cûc beyne'l-haқи-
kati ve'l-hayâl* (Kum 1325); Mehmed
Tevfik, *Ye'cûc ve Me'cûc* (İstanbul 1327);
Mûsâ Cârullah (bk. bibl.); Ukkâse Abdül-
mennân et-Tîbî, *Ye'cûc ve Me'cûc: Şifâ-
tühüm ve 'adedühüm ve mekânühüm
ve kışşatü Zi'l-karneyn ma'ahüm* (Ka-
hire 1989); Abdülhamid Muhyiddin, *Ye'-
cûc ve Me'cûc* (Kahire 1414/1994); Şefî
Mâhî Ahmed, *Ye'cûc ve Me'cûc: Fitne-
tü'l-mâzi ve'l-hâzır ve'l-mustaқbel* (Ri-
yad 1416/1996); Abdülhamid Hişâm Ke-
mâl, *Ye'cûc ve Me'cûc* (Kahire 1998);
Ömer Faruk Kutay, *Kur'an-ı Kerim Âyet-
lerine Göre Ye'cûc ve Me'cûc* (İstan-
bul 1950); Muhammed Ali Lâhûrî, *el-
Mesihu'd-Deccâl ve Ye'cûc ve Me'cûc*
(Lahor 1931, 1932).

BİBLİYOGRAFYA :

Kamus Tercümesi, I, 697-698; *Müsned* (Ar-
naût), I, 375; III, 77; IV, 181; VI, 20-21; Taberî, *Câ-
mi'u'l-beyân* (Bulak), XVII, 89; Makdisî, *el-Bed'ü
ve'l-târîh*, IV, 61; Sa'lebi, *'Arâ'isü'l-mecâlis*, Bey-
rut 1405/1985, s. 362; Bîrûnî, *el-Âşârü'l-bâkıye
'ani'l-kurûni'l-hâliye* (nşr. C. E. Sachau), Leipzig
1923, s. 41; Şemsüleimme es-Seraşî, *Şifâtü eş-
râti's-sâ'a* (nşr. Zeki Santoprak), Kahire 1414/
1993, s. 45-46; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), II,
498; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXI,
170; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 112; Kâtib Çelebi,
Cihannümâ, s. 377-379; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyü-
yât*, Bulak 1287, s. 3; Berzencî, *el-İşâ'a li-esrâ-
ti's-sâ'a*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye), s.
152-156; Sıddîk Hasan Han, *el-İzâ'a limâ kâne
ve mâ yekûnû beyne yedei's-sâ'a*, Kahire 1379,
s. 165-166; Mûsâ Cârullah, *Kur'an-ı Kerim Âyet-i*

Kerimelerinin Muciz İfadelerine Göre Ye'cûc, Ber-
lin 1933, s. 11-12; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3283-
3293; Cemâleddin el-Kâsimî, *Mehâsinü't-te'vîl*
(nşr. M. Fuâd Abdülbâkî), Beyrut 1398/1978, VII,
100; İlyas Çelebi, *İtikadî Açından Uzak ve Yakın
Gelecekle İlgili Haberler*, İstanbul 1996, s. 128-
132; Ebû'l-Kelâm Âzâd, "Şaḥṣiyyetü Zi'l-kar-
neyn el-mezkûr fi'l-Kur'ân", *Şekâfetü'l-Hind*, I/
3, New Delhi 1950, s. 26-27; A. J. Wensinck, "Ye-
cûc ve Mecûc", *IA*, XIII, 369-370; E. van Donzel -
Claudia Ott, "Yadjudj wa Madjudj", *El²* (İng.), XI,
231-234.

İLYAS ÇELEBİ

YED

(اليد)

**Kudret, mülkiyet,
hâkimiyet mânasında
Allah'a nisbet edilen
zâtî sıfatlardan biri.**

Sözlükte "el" anlamındaki **yed** mecaz ve
kinaye yoluyla "güç-kudret, mülkiyet, hâ-
kimiyet, nimet-lutuf, yardım-destek" gibi
mânalara gelir (*Lisânü'l-ʿArab*, "ydy" md.;
Kamus Tercümesi, IV, 1238-1239). Kelime
sekizi müfred, üçü tesniye, biri çoğul ka-
lıbında on iki âyetle Allah'a nisbet edilir
(M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "yed" md.).
Bu âyetlerde belirtildiğine göre yahudiler
Allah'ın elinin sıfı olduğunu iddia edince
Cenâb-ı Hak, "İki eli de açıktır" ifadesiyle
geniş cömertliğini beyan etmiş (el-Mâide
5/64), Hudeybiye Antlaşması'nda Allah'ın
elinin (destek ve himayesinin) biat eden as-
habın ellerinin üzerinde bulunduğu belir-
tilmiş (el-Feth 48/10), bunun yanında Al-
lah Teâlâ semayı kendi elleriyle (kudretiyle)
yaratıldığını, bütün hükümrânlığın yanı-
sıra hayır ve lutfun da kendi elinde oldu-
ğunu ve bunları dilediğine vereceğini bil-
dirmiştir (ez-Zâriyât 51/47; el-Mü'minûn
23/88; Âl-i İmrân 3/26, 73). **Yed** kelimesi
çeşitli hadis rivayetlerinde de Allah'a nis-
bet edilir. Hadislerde Allah'ın iki elinin de
sağ el (hayırlı, lutfedici) olduğu ifade edil-
miş (Müslim, "İmâre", 18), O'nun yardım
elinin ve himayesinin cemaatin üzerinde
bulunduğu (İbnü'l-Esîr, s. 1007), müminin
sadaka niyetiyle verdiği bir hurmayı Uhud
dağı büyüklüğüne ulaşıncaya kadar elin-
de çoğalttığı (*Müsned*, II, 418), Âdem'i eliy-
le (bizzat) yarattığı ve Tevrat'ı eliyile (bizzat)
yazdığı kaydedilmiştir (*Müsned*, I, 281; II,
248; Buhârî, "Enbiyâ", 3). Kur'an-ı Kerim'-
de sözlük anlamı "sağ, sağ el"; "güç-kud-
ret, kemal"; "hayır, uğur" olan **yemîn** keli-
mesi (*Lisânü'l-ʿArab*, "ymn" md.) zât-ı ilâ-
hiyyeye izâfe edilmekte (ez-Zümer 39/67;
el-Hâkka 69/45), aynı kelime hadis rivayet-
lerinde de yer almaktadır (*Müsned*, II, 242,
313, 500; Müslim, "İmâre", 18; Tirmizî, "Tef-

sîr", 5/3; İbn Mâce, "Muḳaddime", 133; İb-
nü'l-Esîr, s. 1010). Yine Kur'an'da sözlük
anlamı "almak, tutmak, avucunda tutmak,
sahip olmak", "daraltmak" olan **kabz** kav-
ramı Allah'a nisbet edilmekte (el-Bakara
2/245; el-Furkân 25/46), aynı kavram ha-
dislerde de geçmektedir (Wensinck, *el-
Mu'cem*, "kbz" md.). Bu kavramın yer al-
dığı âyetlerdeki mânası "Allah'ın rızıkı da-
raltması" ve "gölgeyi murat ettiği yöne
çekmesi" şeklindedir. Kabza ile yemîn ke-
limelerinin geçtiği âyetle ise (ez-Zümer
39/67) kıyamet gününde bütün yeryüzü-
nün Allah'ın kabzasında (mülkiyet ve hâ-
kimiyetinde, Mâtürîdî, XII, 368-371) ve gök-
lerin de sağ eliyle (kudret) dürülmüş olaca-
ğı beyan edilmektedir (krş. *Lisânü'l-ʿArab*,
"kbz" md.).

Naslarda Allah'a nisbet edilen **yed**, **ye-
mîn** ve **kabz** kavramlarının anlamı hakkın-
da âlimler farklı görüşler ileri sürmüştür.
Bu kavramların hakikat mânasında olup
naslarda belirtildiği gibi Allah'ın iki elinin
bulunduğunu ileri süren ve sayıları çok az
olan Müşebbihe ile Mücessime bir yana
(Beyhakî, s. 417; İbnü'l-Cevzî, s. 12-13),
aralarında bazı farklılıklar bulunmakla bir-
likte Selefiyye ile kelâmcılar meseleye dair
bazı yorumlar ortaya koymuştur. 1. **Yed**,
yemîn ve kabz Allah'ın keyfiyeti bilinme-
yen zâtî sıfatlarıdır. Bunlara yaratıkların-
kine benzeyen "el" anlamı verilemeyece-
ğinde şüphe yoktur; bununla birlikte zâ-
hirî mânaları dışında "kudret, nimet, yar-
dım" gibi mecazi anlamlar da yüklenerek
te'vil edilemez. Zira böyle bir te'vil dil bi-
limi açısından tutarlı görünmez. Meselâ
Allah'ın Âdem'i iki eliyle yarattığını ifade
eden âyete, "Âdem'i iki kudreti veya iki
nimetiyle yarattı" mânası verilemez. Ya-
hudilerin, "Allah'ın eli sıkıdır" şeklindeki id-
dialarına karşılık, "Aksine O'nun iki eli de
açıktır" buyurulması da (el-Mâide 5/64)
O'nun zâtına iki el nisbet edilmesi gerek-
tiğini kanıtlar. Bu sebeple Allah'ın, yarat-
ıkların eline benzemeyen ve zâtının bir
parçasını teşkil eden organ anlamına gel-
meyen iki elinin bulunduğuna inanmak
icap eder. Nitekim hayat, ilim gibi ilâhî sı-
fatlarda da "yaratıkların sıfatına benze-
meyen" kaydı konulmaktadır. Allah'a sol
el nisbet edilemez, çünkü sol el eksiklik ve
güçsüzlük anlamı taşır. Hadiste yer alan,
Allah'ın iki elinin de sağ el olduğuna iliş-
kin beyanlar da bunu göstermektedir. Yi-
ne hadiste yer alan, kıyamet günü Allah'ın
yerküreyi bir eline, gökleri de diğer eline
alacağına dair ifade de bunu ortaya koy-
maktadır. Selefiyye'ye mensup âlimlerle
Ebû Hanîfe ve Ebû'l-Hasan el-Eş'arî gibi